

**TURLI OB'EKT HUJJATLARINI TAVSIFLASHDA METS (METADATA
ENCODING AND TRANSMISSION STANDARD) STANDARTIDAN
FOYDALANISH.**

Sh.N. Abduzoirov¹, M.I. Shayzakova², M.B. Davurboyeva³
Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti assistenti
Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti 3-bosqich talabasi
Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti 3-bosqich talabasi

Tezisdagi turli axborot – kutubxona, muzey va arxiv kabi turli hujjatlarni saqlaydigan va boshqaradigan axborot muassalarida hujjatlarni tizimlashtirishda METS metama'lumotlar standartidan foydalanish va standartning tarkibi va tuzilmasi o'rganilgan.

METS sxemasi raqamli kutubxonadagi ob'ektlarga tegishli tavsiflovchi, ma'muriy va tizimli metama'lumotlarni kodlash uchun standart bo'lib, World Wide Web Konsortsiyuning XML sxemasi tilidan foydalangan holda ifodalangan. Standart METS Kengashi tomonidan Kongress kutubxonasining Tarmoqni rivojlantirish va MARC standartlari bo'limi bilan hamkorlikda qo'llab-quvvatlanadi va Raqamli kutubxonalar federatsiyasi tashabbusi bilan boshlangan.

METS - bu quyidagi maqsadlar uchun mo'ljallangan XML sxemasi:

- Raqamli kutubxona obyektlarining ierarxik tuzilishini ifodalovchi XML hujjat namunalarini yaratish.
- Ushbu ob'ektlarni o'z ichiga olgan fayllarning nomlari va joylarini yozib olish.
- Bog'langan metama'lumotlarni yozib olish. Shuningdek METS haqiqiy ob'ektlarini, masalan, muayyan hujjat turlarini modellashtirish uchun vosita sifatida ishlatilishi mumkin.

Foydalanishga qarab, METS hujjati “Ochiq Arxiv Axborot Tizimi” (OAIS) ma'lumot modeli doirasida “Taqdim etish ma'lumotlari to'plami” (SIP), “Arxiv ma'lumotlari to'plami” (AIP) yoki “Tarqatish ma'lumotlari to'plami” (DIP) rovida ishlatilishi mumkin.

METS ning ochiq moslashuvchanligi shuni anglatadiki, ko'plab turli xil hujjatlar turlariga ega bo'lgan muassasalarga METS dan foydalanishga imkon beradigan belgilangan lug'at mavjud emas. METS-ni moslashtirish uni ichki jihatdan ko'pfunksiyali qila oladi, ammo o'zaro birgalikda ishlash uchun cheklovlar yaratadi. Eksport va import qiluvchi tashkilotlar lug'atlardan foydalanganda o'zaro hamkorlik qiyinlashadi. Ushbu muammoni hal qilish uchun institutsional profillarni yaratish ommalashgan. Ushbu profillar o'sha muassasaga xos bo'lgan METSni amalga oshirishni hujjatlashtiradi, bu esa almashtirilgan METS hujjatlarini muassasalar bo'ylab ko'proq qo'llash uchun tarkibni xaritalashda yordam beradi.

METS hujjatining bo'limlari 7 ta bo'lib ular:

- **METS sarlavhasi** metsHdr: METS hujjatining o'zi, masalan, yaratuvchisi, muharriri va boshqalar.
- **Ta'riflovchi metama'lumotlar** dmdSec: Ichki o'rnatilgan metama'lumotlarni o'z ichiga olishi yoki METS hujjatidan tashqaridagi metama'lumotlarga ishora qilishi mumkin. Ichki va tashqi tavsiflovchi metama'lumotlarning bir nechta nusxalari kiritilishi mumkin.
- **Ma'muriy metama'lumotlar** amdSec: fayllar qanday yaratilgani va saqlanganligi, intellektual mulk huquqlari, raqamli kutubxona ob'ekti olingan asl manba ob'ektiga oid metama'lumotlar va raqamli kutubxona ob'ektini o'z ichiga olgan fayllarning kelib chiqishi haqidagi ma'lumotlarni taqdim etadi, Tavsiflovchi metama'lumotlarda bo'lgani kabi, ma'muriy metama'lumotlar ham METS hujjatiga ichki kodlangan yoki tashqi bo'lishi mumkin.
- **Fayl bo'limi** fileSec: Raqamli ob'ektning elektron versiyalarini o'z ichiga olgan tarkibni o'z ichiga olgan barcha fayllarni ro'yxatlaydi. fayllarni ob'ekt versiyasi bo'yicha qismlarga bo'lish uchun elementlar elementlar file ichida guruhlanishi mumkin .fileGrp Ushbu bo'lim talab qilinmasa ham, u odatda METS hujjatlarining ko'pchiligiga kiritilgan, chunki u hujjat tuzilishiga funktsionallik darajasini qo'shadi.
- **Tuzilmaviy xarita** structMap: Raqamli kutubxona ob'ekti uchun ierarxik tuzilmani belgilaydi va ushbu tuzilmaning elementlarini bog'langan kontent fayllari va metama'lumotlarga bog'laydi. Tuzilmaviy xarita barcha METS hujjatlari uchun zarur bo'lgan yagona bo'limdir.
- **Tuzilmaviy havolalar** structLink: METS yaratuvchilariga Tuzilmaviy xaritadagi tugunlar orasidagi giperhavlalar mavjudligini qayd etish imkonini beradi. Bu veb-saytlarni arxivlash uchun METS-dan foydalanishda alohida ahamiyatga ega.
- **Hatti – harakat** behaviorSec: bajariladigan xatti-harakatlarni METS obyektidagi kontent bilan bog'lash uchun foydalaniladi. Har bir xatti-harakatlarda interfeys ta'rifi bilan mavhum tarzda belgilangan xatti-harakatlarni amalga oshiradigan bajariladigan kod modulini aniqlaydigan mexanizm elementi mavjud.

```
<mets>
  <metsHdr/>
  <dmdSec/>
  <amdSec/>
  <fileSec/>
  <structMap/>
  <structLink/>
  <behaviorSec/>
</mets>
```

Xulosa qiladigan bo'lsak, turli xil hujjatlar bilan ishlaydigan va ularni saqlaydi aborot muassalarida ob'yektlar, yoki hujjatlarni tizimlashtirishda METS juda qulay vosita sifatida yordamga keladi. Tasavvur qilish mumlinki muassasada saqlanayotgan

kitoblar, arxiv hujjatlari va muzeyga oid exponatlarni yagona tizimda tavsiflash uchun bizga aynan METS standartidan foydalanish qo‘l keladi, aslida Kitob uchun MARC formatlari, arxiv ma’lumotlari uchu EAD standarti va muzey eksponatlari uchun DublinCore yoki MODS tizimlaridan foydalanishimiz kerak bo‘ladi, METS bu yerda konteyner vazifasini bajarib berish bilan ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. SATVALDIYEV, AZIZJON. "РИВОЖЛАНГАН БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИДА ОИЛАВИЙ
2. ТАДБИРКОРЛИКНИ ЎРНИ." Scienceweb academic papers collection (2022).
3. SATVALDIYEV, AZIZJON. "РИВОЖЛАНГАН БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИДА ОИЛАВИЙ
4. ТАДБИРКОРЛИКНИ ЎРНИ." Scienceweb academic papers collection (2022).
5. SATVALDIYEV, AZIZJON. "РАЎБАРНИНГ КАСБИЙ МАҲОРАТИ." Scienceweb academic papers collection (2021).